

Чорнобиль

Великий терор 1937-1938 років у долях людей

Для більшості людей Чорнобиль асоціюється з аварією на Чорнобильській атомній електростанції в ніч на 26 квітня 1986 року, наслідки якої відчуватимуться не одне десятиліття. Та у ХХ столітті Чорнобильська земля зазнала великих втрат і під час війн, голодоморів, Великого терору 1937–1938 років.

Із введенням у дію оперативного наказу НКВС СРСР № 00447 від 30 липня 1937 року розпочалося масове знищення народу сталінським режимом. Від політичних репресій постраждали й мешканці Чорнобиля і Чорнобильського району, яких за сфальсифікованими знівуваннями заарештовували і засуджували до розстрілу та заслання.

Документи з архівно-кримінальних справ репресованих осіб є важливим нагадуванням про те, що історія Чорнобиля – це не тільки історія аварії на Чорнобильській АЕС 1986 року. Вона включає й історію знищених комуністичним режимом людей, які жили та розбудовували своє місто заради майбутніх поколінь.

Сергій Бондаренко (1876 – 1937)

**Священник Свято-Іллінської церкви м.
Чорнобиль.**

Уродженець і мешканець м. Чорнобиль.

Одружений.

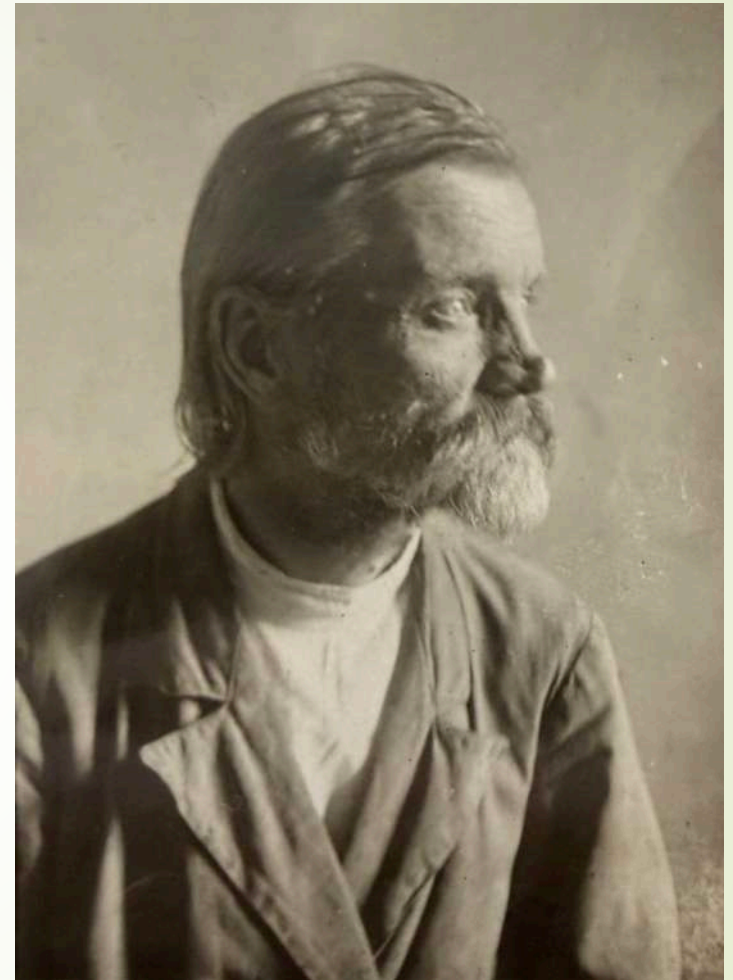
Розкуркулений у 1931 р.

Заарештований 24 липня 1937 р.

Звинувачений у конрреволюційній агітації проти
заходів партії і уряду.

Розстріляний 21 серпня 1937 р. в Києві.

Реабілітований в 1989 р.

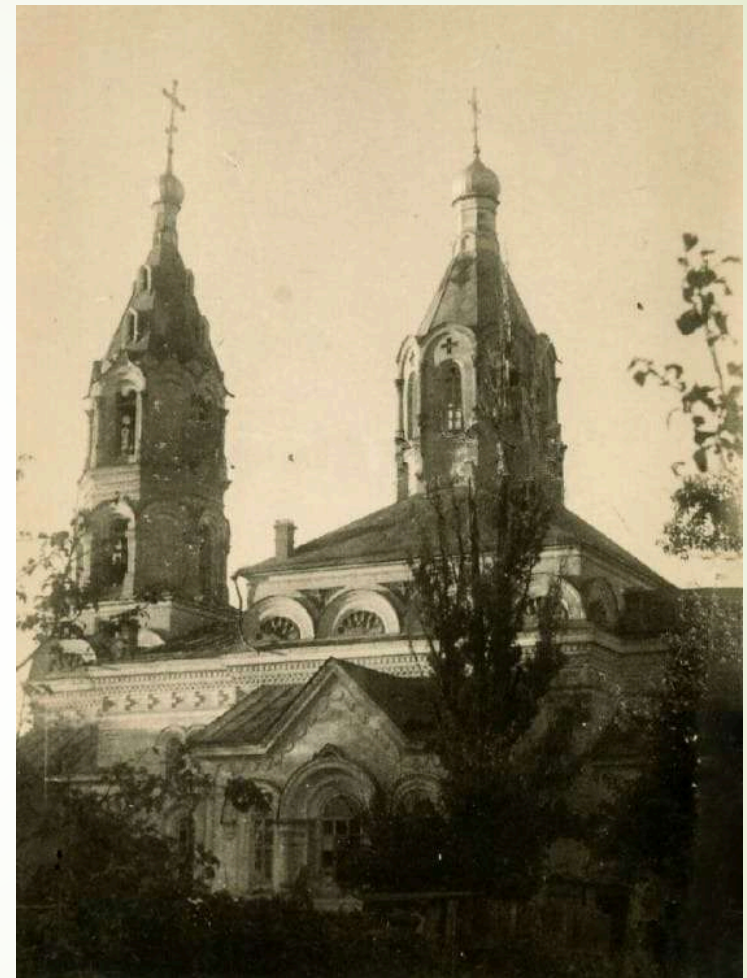
ЦДАГОУ. Фонд 263, опис 1, справа 58759фп

Фрагмент протоколу очної ставки
С. Бондаренка і Ф.Руденка. 24 липня
1937 р.

«Нужно организовать православных Вам так, чтобы закрытые церкви открывались, теперь новая Конституция, верить в Бога можно, нам ничего не сделают, а вообще то, нужно потерпеть все это от Бога, скоро дождемся наших рятвников их сам бог пошлет для того, чтобы смести с лица земли эту власть.

Руденко

«Треба організувати православних Вам так, щоб закриті церкви відкривати, зараз нова Конституція, вірити у Бога можна, нам нічого не зроблять, а загалом, треба потерпіти все це від Бога, скоро дочекаємось наших рятівників їх сам бог пошле для того, щоб змести з лиця землі цю владу».

Свято-Іллінська церква. м. Чорнобиль, 1943 р.
Фото з відкритих джерел

Протокол допиту С. Бондаренка. 24 липня 1937 р.

- *Яку контрреволюційну агітацію Ви проводили серед віруючих [?]*
- *Жодної контрреволюційної агітації серед віруючих я не проводив.*
- *Згадайте, коли у 1936 р. Ви серед віруючих жінок, дружин колгоспників агітували, щоб вони у святкові дні на роботу до колгоспу не виходили і подавали заяви про вихід з колгоспу.*
- *Такої агітації я не проводив.*
- *Коли Ви повернулися з в'язниці, Ви зайнялися перебудовою релігії, створювали по селах релігійні осередки [...]*
- *Ніколи і ніде серед віруючих я контрреволюційних осередків не створював.*
- *Ви агітували колгоспників про вихід із колгоспів, залякували їх війною та розправою над ними.*
- *Я до цього навіть не додумався би – я ніколи не говорив із колгоспниками.*
- *Є покази свідків, які викривають Вас як активного контрреволюційного діяча серед колгоспників особливо серед їхніх дружин.*
- *Нічого я не говорив і буду заперечувати все до самої смерті [...]*

Копія. 10
.....

ПРОТОКОЛ ДОПРОСА.

1937 г. июля мес. 24 дня. д. Сотрудник Киевского Упр. НКВД КОЗИКОВ допросил в качестве обвиняемого

БОНДАРЕНКО Сергей Иванович, 1876 г., место рождения с. Чернобыль, местожительство с. Чернобыль, украинец, образование домашнее, 2-х классов церковно-приходскую школу, 6/п. нацистским войскам в августе 2 года, осужден был на 1 1/2 г. за к-р. агитацию и невыполнение сельхозобязанностей.

Показания обвиняемого БОНДАРЕНКО Сергея Ивановича 24 июля 1937 года.

ВОПРОС: Какую Вы к/р агитацию проводили среди верующих.

ОТВЕТ: К/р агитация среди верующих я никогда не проводил.

ВОПРОС: Помните когда в 1936 г. Вы среди верующих женщин, жен колхозников агитировали, чтобы они в праздничные дни не работали в колхоз не выходили и подавали заявления о выходе из колхоза.

ОТВЕТ: Такой агитации я не проводил.

ВОПРОС: Когда Вы возвратились из тюрьмы, Вы занялись перестройкой религии, создавали по селам религиозные ячейки по сути с к/р заданиями.

ОТВЕТ: Никогда и нигде среди верующих я контрреволюционных ячеек не создавал.

ВОПРОС: Вы агитировали колхозников о выходе из колхоза, заставляя их войной и расправой с ними.

ОТВЕТ: Я даже не додумался бы до этого-я никогда не говорил с колхозниками.

ВОПРОС: Есть свидетельские показания изобличающие Вас, как активного к/р деятеля среди колхозников особенно среди их жен.

ОТВЕТ: Начего я не говорил и буду все отрицать до самой смерти.

ВОПРОС: Вы мне неговорите правду, я вынужден буду пригласить свидетелей для очной ставки.

ОТВЕТ: Я никогда никому не говорил о выходе из колхоза, если кому говорил, пробу очную ставку.
Написано с моих слов верно, мне прочитано в чем и подписываюсь.
БОНДАРЕНКО.

Допросил Сотрудник
УНКВД
КОЗИКОВ.

В е р н о *Можу*

Василь Сухотін (1896 – 1937)

Директор середньої школи № 1 м. Чорнобиль.

Учитель історії.

Уродженець с. Стремигород Коростенського району Житомирської області.

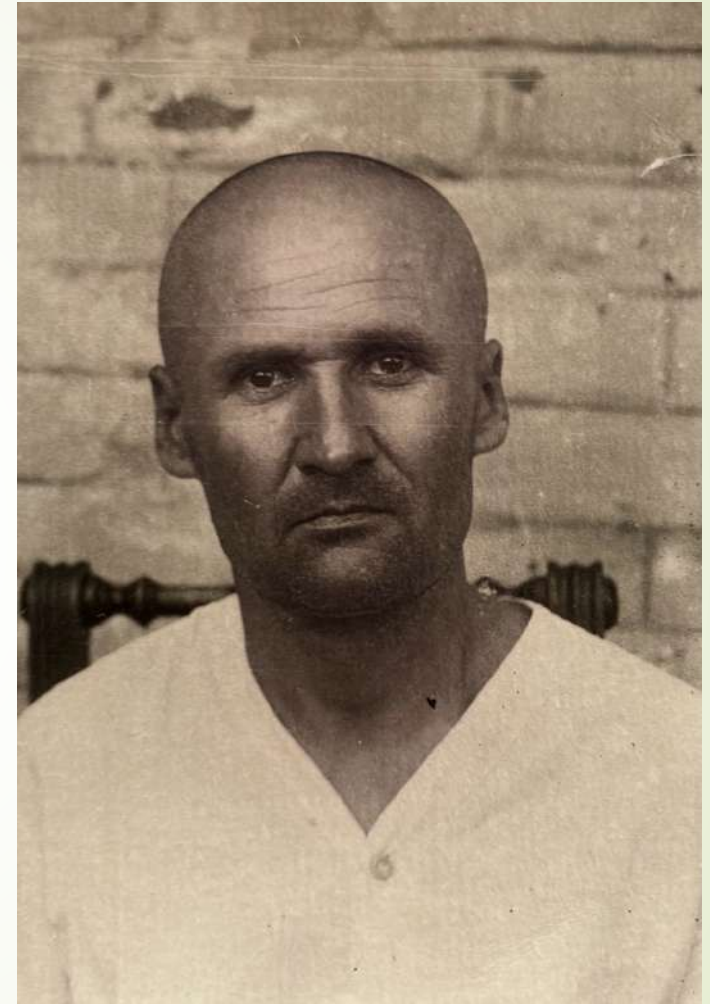
Одружений.

Заарештований 2 вересня 1937 р.

Звинувачений у конрреволюційній агітації проти радянської влади.

Розстріляний 28 листопада 1937 р. у Києві.

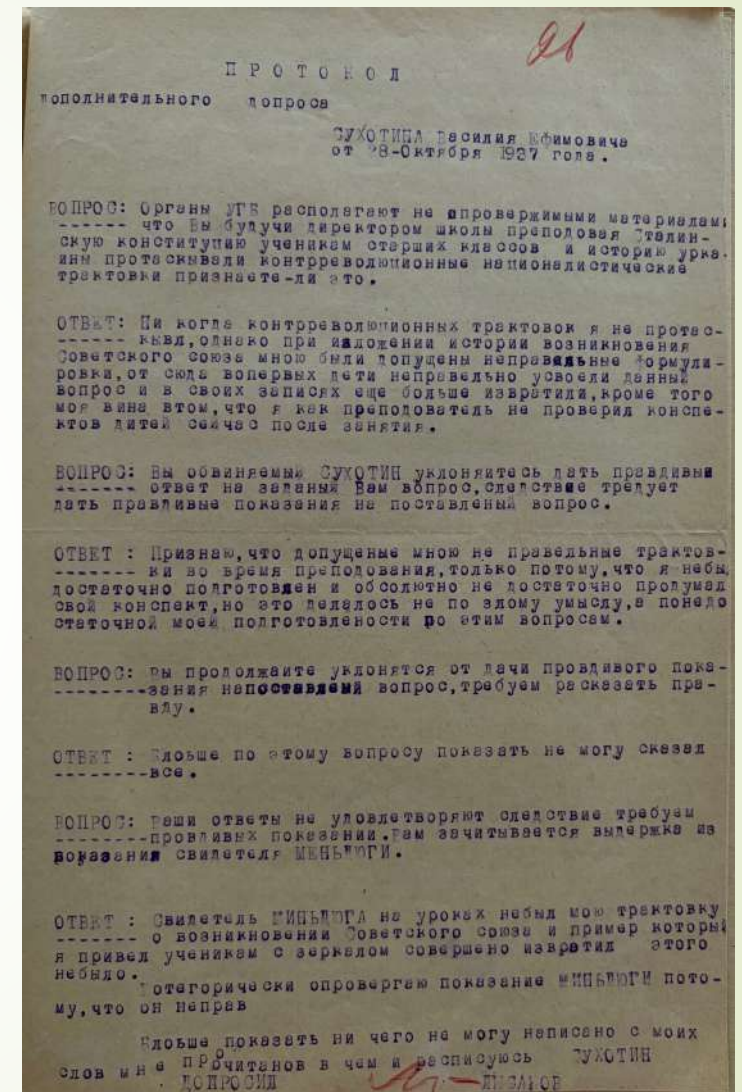
Реабілітований у 1960 р.

ЦДАГОУ. Фонд 263, опис 1, справа 51718фп

Фрагмент додаткового протоколу допиту
В. Сухотіна. 28 жовтня 1937 р.

- *Органи УДБ мають у своєму розпорядженні незаперечні матеріали, що Ви, коли були директором школи і викладали Сталінську конституцію учням старших класів та історію України протягували контрреволюційні націоналістичні трактування [...]*
- Ніколи контрреволюційних трактувань я не протягував, проте при викладанні історії виникнення Радянського Союзу мною були допущені неправильні формулювання, тому по-перше діти неправильно засвоїли це питання і у своїх записах ще більше перекрутили, крім того, моя провина полягає в тому, що як викладач я не перевіряв конспектів дітей.
- *Ви обвинувачений Сухотін ухиляється від правдивої відповіді на запитання, слідство вимагає дати правдиві свідчення на поставлене запитання.*
- Визнаю, що допущені мною хибні трактування під час викладання, тільки тому, що я не був достатньо підготовлений і абсолютно недостатньо продумав свій конспект, але це робилося не зі злим наміром, а з причини моєї недостатньої підготовленості з цих питань. [...]

Фрагмент протоколу допиту свідка –
К. Кушнірчука. 7 листопада 1937 р.

Изучив ученические конспекты я сделал вывод, что учитель СУХОТИН во время преподавания протаскивал националистическое содержание установки противоречащее указаниям партии и отделом народного образования. СУХОТИН преподавая ученикам 10-го класса историю гражданской войны протаскивал следующие националистические трактовки.

В детских конспектах были обнаружены контрреволюционные националистические лозунги, а именно: "Когда Украина была об"явлена самостоятельной то на тогонарочном совещании было постановлено, что и КП/б/У будет тоже самостоятельной входящей в международное об"единение".

Второе: "Украина стала украинским государством во главе с гетьманом".

"Меньшевики и эсеры боролись за советскую власть".

"ЦК новый недооценивал крестьянской революции и недооценивал национального во проса", следствием чего крестьянство попало под влияние Петлюри и др".

В тетрадке ученицы КУРЛЯНД Раиси записана контрреволюционная версия "будто бы Советскую власть на Украине провозгласила левое крыло Центральной Рады во главе с Шумским".

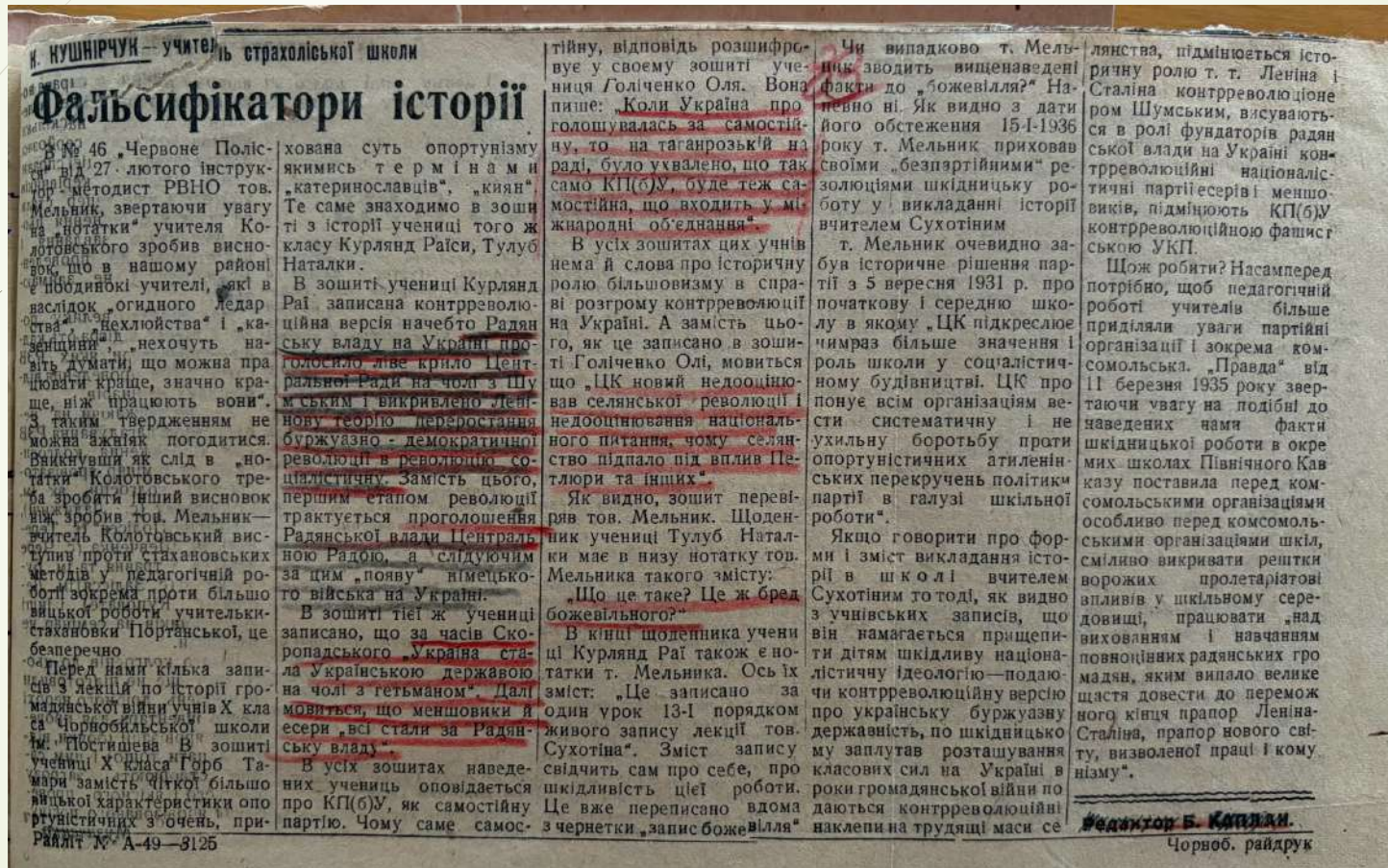
«Із учнівських конспектів я зробив висновок, що учитель Сухотін під час викладання просував націоналістичні установки, що суперечать вказівкам партії та відділу народної освіти [...]

У дитячих конспектах були виявлені контрреволюційні націоналістичні гасла, а саме: [...] 2. «Україна стала українською державою на чолі з гетьманом». «Меньшовики і есери боролися за радянську владу». [...]

У зошиті учениці Курлянд Раїси записана контрреволюційна версія «нібито Радянську владу на Україні проголосило ліве крило Центральної Ради на чолі з Шумським».

Стаття «Фальсифікатори історії» в газеті «Червоне Полісся».

Автор: К. Кушнірчук. 1936 р.

Георгій Консенціуш (1908 – 1937)

Моторист артелі «Металоштамп»
м. Чорнобиль.

Уродженець і мешканець м. Чорнобиль.

Одружений із Швець Ніною Антонівною.

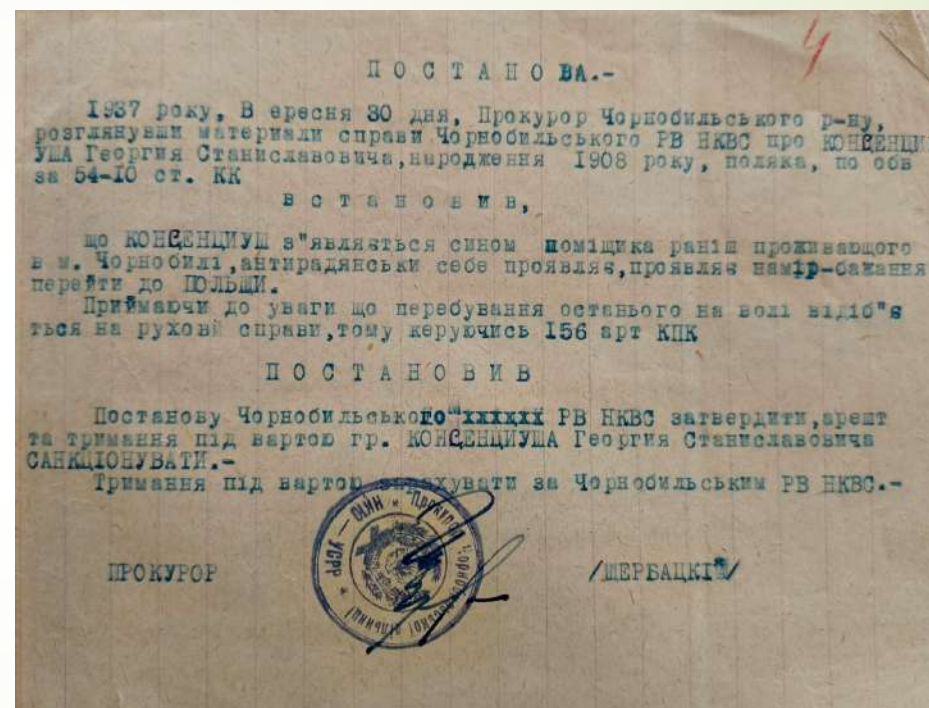
Заарештований 1 жовтня 1937 р.

Звинувачений у контрреволюційній агітації
проти заходів партії та радянської влади.

Засуджений на виконання наказу НКВС
СРСР № 00485 від 11 серпня 1937 р.

Розстріляний 16 листопада 1937 р. у Києві.

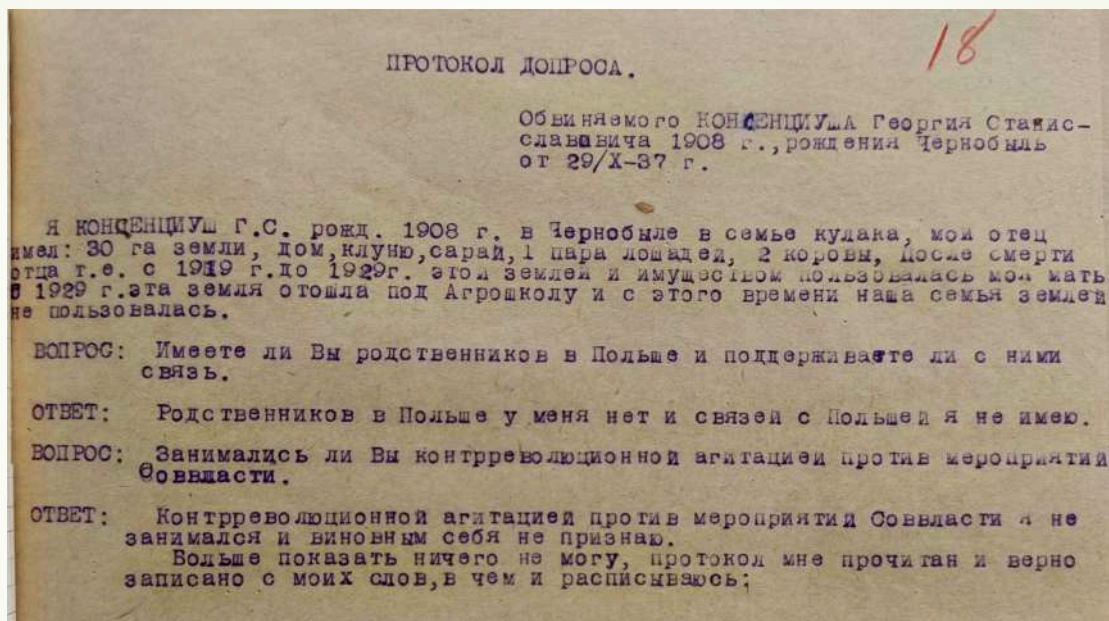
Реабілітований в 1989 р.

Постанова прокурора Чорнобильського р-ну
про арешт Г. Консенціуша. 30 вересня 1937 р.

ЦДАГОУ. Фонд 263, опис 1, справа 64082фп

Фрагмент протоколу допиту Г. Консенціуша.
29 жовтня 1937 р.

- Чи маєте Ви родичів у Польщі та чи підтримуєте з ними зв'язок [?]
- Родичів у Польщі в мене немає і зв'язків із Польщею я не маю.
- Чи займались Ви контрреволюційною агітацією проти заходів радянської влади [?]
- Контрреволюційною агітацією проти заходів Радянської влади я не займався і винним себе не визнаю.

Фрагменти заяви М. Фрідмана начальнику
Чорнобильського РВ НКВС. 7 вересня 1937 р.

Ставлю Вас до відома, що Швець Ніна тепер одружилася з сином поміщика Конценціушем Жоржем, батько якого мав [...] 1500 гектарів землі, у Чорнобилі був його власний хутір Ладурія, вона має зв'язок із контрреволюціонером Домбровським, який сидить у ДОПРі й вона надає йому матеріальну допомогу [...]

У чоловіка Ніни Швець Конденціуша Жоржа був брат Іван, його дружина зараз перебуває у Польщі, де вийшла заміж за офіцера чи штабс-капітана. Конценціуш Жорж підтримує письмовий зв'язок із нею, навіть отримує від неї польську валюту. Отже, після одруження зі Швець Ніною він намагався дані про райком комсомолу повідомляти до Польщі своєму родичу польському офіцеру.

[...] Імовірно, він намагався виїхати за кордон, мені відомо, що його братова в Польщі придбала путівку і хотіла надіслати сюди. Тепер він хоче їхати до Комсомольська, звідки перебраться до Польщі, бо Комсомольськ знаходиться на кордоні.

[...] Вважаю за необхідне з Вашого боку вжити необхідних заходів.

НАЧАЛЬНИКУ ЧЕРНОВИЛЬСЬКОГО РО НКВД
тов. ДИСАКОВУ.

От члена ДКОМ ФРИДМАНА.

ЗАЯВЛЕНИЕ.

Ставлю Вас в известность, что ШВЕЦЬ Нина теперь вышедшая замуж за сына помещика КОНЦЕНЦИУША Жоржа, отец которого имел под Купозетом 1500 гектаров земли, в Чернобыле его собственный был хутор Ладурья, она имеет связь с контрреволюционером ДОМБРОВСКИМ, который сидит в ДОПРЕ и она ему дает материальную помощь, выражающую в посылке денег его жене, так же жена этого агронома ДОМБРОВСКОГО приезжала в Нину ШВЕЦ и просила, чтобы она дала ей помощь. Конечно она им помогала.

Когда я это узнал, так поставил вопрос на закрытом комсомольском собрании. Этому вопросу на собрании не разбирался, а перенесли на бюро РК ДКОМ, так как тов. ГОЛОВИНСКИЙ /секретарь РК ДКОМУ/ поддерживает Нину ШВЕЦ и он способствовал перенести этот вопрос дабы его избежать. Этому ему не удалось. Хотя ее не исключали на собрании, при моем настоянии на исключении Нины ШВЕЦЬ вопрос поставлен был на бюро и ее из комсомола исключили.

По моему ГОЛОВИНСКИЙ играет с Никой ШВЕЦ в одну лудку, ему не место в рядах партии.

В мужа Нины ШВЕЦЬ КОНЦЕНЦИУША Жоржа был брат Иван, его жена сейчас находится в Польше, где вышла замуж за офицера или за штабс-капитана. КОНЦЕНЦИУШ Жорж поддерживает письменную связь с ней, даже получает от нее польскую валюту. Получается так, что женившись на ШВЕЦЬ Нине он пытался сведения о райкоме Комсомола сообщать в Польшу своему родственнику польскому офицеру. Собравши все секретные данные он вероятно пытался выехать за границу, я располагая данными что его братова в Польше закупила путевку и хотела прислать сюда. Теперь он хочет ехать в Комсомольск, откуда перебраться в Польшу, ибо гор. Комсомольск находится на границе.

За раскрытие этого дела ГОЛОВИНСКИЙ меня начал присылать дозвать. Считаю необходимым вернуться к Нине ШВЕЦЬ. Когда ее исключили из комсомола, то она начала искать себе покровителя, тов. Варшавский, один из таких у нее есть Евсея Кейзеровна РИШЛАТ. Отец ее Дейзер РИШЛАТ был и весь спонсор и эсеровец, его за это исключили из партии еще в 1924 году. Этот человек Нине ШВЕЦЬ и своей дочери /тоже исключенной из комсомола за троцкизм/ пишет им по целым ночам заявления, что в комсомоле за троцкизм пишется ский комсомол и ленинскую партию и восстанавливать их, дабы дать возможность вредить и проводить контрреволюционную работу. Это бывает часто. Считаю необходимым с Вашей стороны принять необходимые меры.

7/IX-1937 г. ФРИДМАН.

Верно:

Іван Кабалюк (1903 – 1937)

Секретар Чорнобильського народного суду.

Уродженець с. Цуцулин Коломийського району.

Одружений.

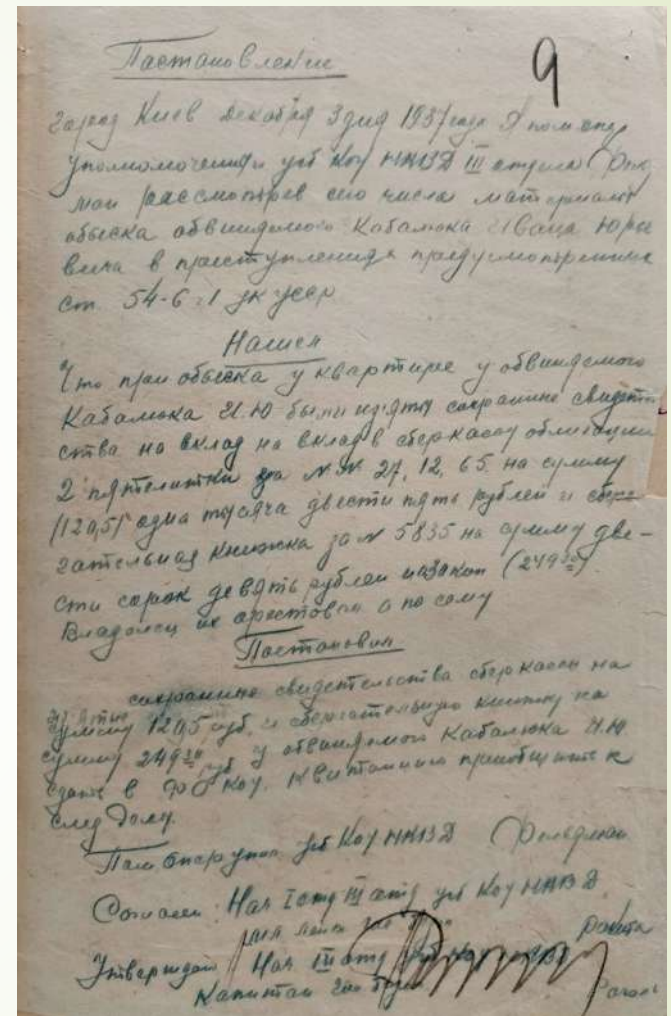
У 1925–1927 рр. – член КПЗУ, у 1929–1933 рр. – член КП(б)У.

Заарештований 19 жовтня 1937 р. Звинувачений у тому, що є активним учасником української антирадянської націоналістичної організації, за завданням якої здійснював контрреволюційну роботу, а також займався збором шпигунських даних для Польщі.

Засуджений на виконання наказу НКВС СРСР № 00485 від 11 серпня 1937 р.

Розстріляний 10 грудня 1937 р. у Києві.

Реабілітований в 1988 р.

ЦДАГОУ. Фонд 263, опис 1, справа 58350фп

Фрагмент обвинувального висновку у справі І. Кабалюка. 28 листопада 1937 р.

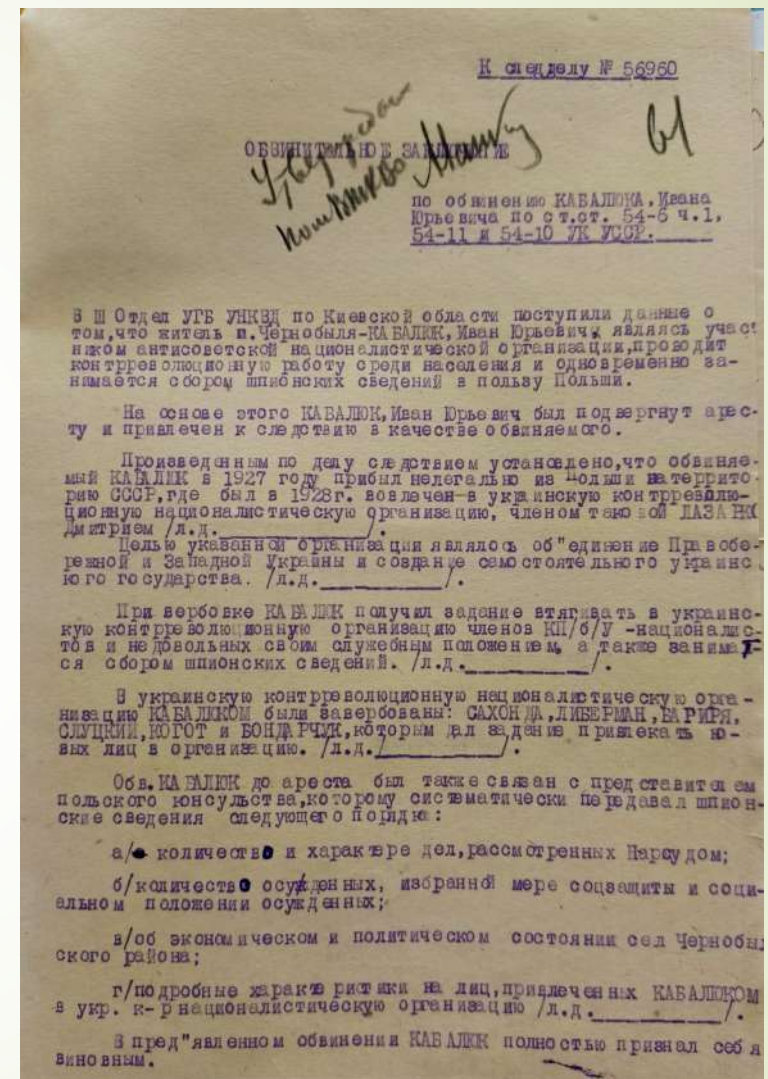
[...] Слідством встановлено, що обвинувачений Кабалюк у 1927 р. прибув нелегально з Польщі на територію СРСР, де був у 1928 р. залучений до української контрреволюційної націоналістичної організації, її членом Лазарка Дмитрієм.

Метою зазначеної організації є об'єднання Правобережної та Західної України і створення самостійної української держави.

[...] Звинувачений Кабалюк до арешту був також пов'язаний із представником польського консульства, якому систематично передавав наступні шпигунські дані:

- а) кількість і характер справ, розглянутих Нарсудом;
- б) кількість засуджених, обрану міру соціального захисту і соціальний стан засуджених;
- в) про економічний і політичний стан сіл Чорнобильського району;
- г) докладні характеристики на осіб, залучених Кабалюком до української контрреволюційної націоналістичної організації.

У пред'явленому обвинуваченні Кабалюк повністю визнав себе винним.

Олександр Станкевич (1897 – 1937)

Бухгалтер Чорнобильського державного банку.

Колишній прапорщик Російської імператорської армії, служив у Збройних Силах Української держави.

Уродженець і мешканець м. Чорнобиль.

Одружений.

Заарештований 30 серпня 1937 р. Звинувачений у контрреволюційній агітації проти заходів партії та уряду.

Розстріляний 13 листопада 1937 р. у Києві.

Реабілітований в 1958 р.

ЦДАГОУ. Фонд 263, опис 1, справа 47423фп

Фрагмент протоколу допиту О. Станкевича.
13 вересня 1937 року

Вопрос: Вы следственно говорите не только
требует расквитаться провду о том же
службе в гетманское войско.

Ответ: Повторяю, что в войско гетмана
я не служил, а поступил добровольно
перешел к гетманскому войску
из города Черновиль где прожил
около месяца, в свое время
трудился в службе в гетманском
войске командира и не служил ввиду
не продолжительного времени службы.

- Ви слідству кажете неправду, вимагаємо розповісти правду про Вашу службу у військах гетьмана.
- Повторюю, що у війську гетьмана я не служив, а добровільно поступив переписувачем до гетьманського коменданта міста Черновиль, де прослужив десь із місяць [...]

УРСР
Черновильська
Селищна Рада
депутатів трудящих
Черновильського району
Київської області
15/Х 1937 р.
№ 21
с. Черновиль

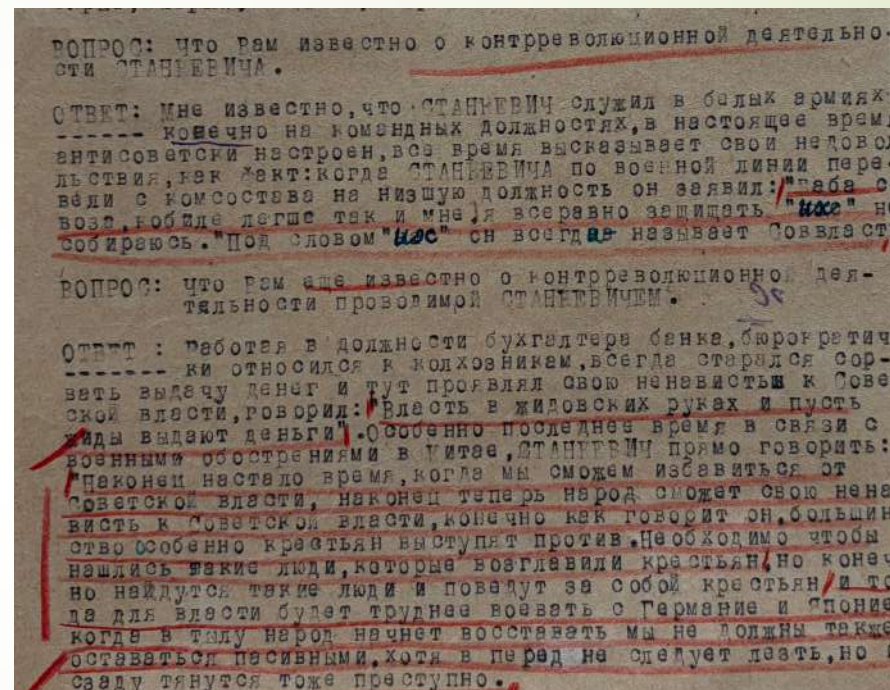
Відомка
Відомка Черновильській Раді
№ 1. В. Д. і т.п., що зр-н ст. 11
Келер Александр Иванович
по самотому службовцю, був
артилерійським старшим артил., ра-
том служив у гетманському
війську артилерією, з маєм 1908
року, самоту.

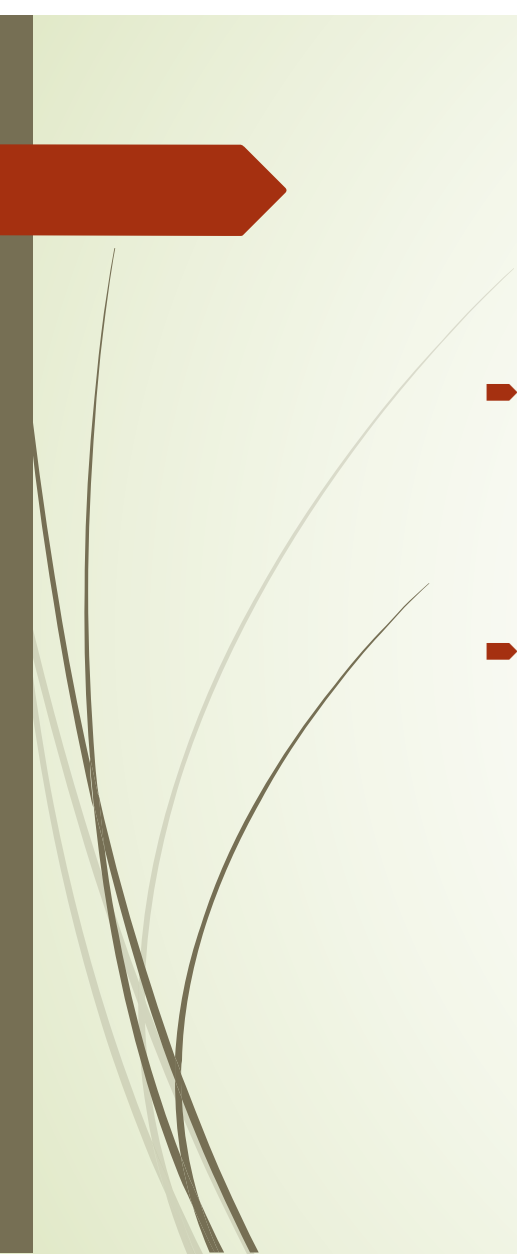
Генерал-майор
Сидоренко
Сидоренко

Довідка Черновильської селищної ради
від 15 жовтня 1937 р.

Фрагмент протоколу допиту свідка – О. Бусленка. 12 вересня 1937 р.

- *Що Вам відомо про контрреволюційну діяльність Станкевича [?]*
- Мені відомо, що Станкевич служив у білих арміях, звісно на командних посадах, нині антирадянсько налаштований, увесь час висловлює невдоволення, як факт: коли Станкевича по військовій лінії перевели [...] на нижчу посаду він заявив: «Баба з возу, кобилі легше, так і мені, я все одно захищати їх не збираюся». Під словом «їх» він завжди називає Радвладу.
- *Що Вам іще відомо про контрреволюційну діяльність Станкевича [?]*
- Працюючи на посаді бухгалтера банку, бюрократично ставився до колгоспників, завжди намагався зірвати видачу грошей і тут виявляв свою ненависть до Радянської влади, казав: «Влада в жидівських руках і нехай жида видають гроші». Особливо останнім часом у зв'язку з військовими загостреннями в Китаї Станкевич прямо говорив: «Нарешті настав час, коли ми зможемо позбавитися Радянської влади» [...]

-
- Архівно-кримінальні справи репресованих у період Великого терору уродженців і мешканців Чорнобиля й Чорнобильського району демонструють ідентичність реалізації політичних репресій щодо жителів інших міст і районів Київщини, містять приклади фальсифікації з боку співробітників НКВС та використання фактів біографій і професійної діяльності людей як доказів їхньої провини.
 - Представлені архівно-кримінальні справи у певній мірі об'єднані й за самим типом звинувачення, адже формулювання «проведення контрреволюційної агітації» було типовим для багатьох справ репресованих того часу. Воно узгоджується з владними настановами щодо «боротьби з контрреволюційними елементами», які, за версією Компартії, «заважали» країні рухатися до перемоги комунізму. Реально йшлося про звичайне невдоволення громадян соціально-побутовими умовами чи економічною або господарською політикою. На жаль, повсякденні історії та висловлені думки ставали підставою для подальших репресивних дій.